

Nytt liv i gamle trommeslåtter

Av RUNE MARTINSEN

Slåttespill på tromme er kanskje en noe ukjent tradisjon for mange. Ikke desto mindre har det vært spilt tromme her i landet helt siden 1500-tallet. (Aksdal, 1982.) De fleste tamburene fikk sin utdanning i det militære, men da de store deler av året oppholdt seg på hjemstedet, fikk de også mye å si for musikklivet i hjembygda. De skriftlige kildene om dette er mange, og vi har belegg for at tromma var et mye brukt instrument både ved brylluper og andre festlige lag fra flere kanter av landet. En prest ved navn Gjellebøl skriver i 1780 at i Setesdal er tromma det mest populære instrumentet: «...thi deels have de sjelden nogen anden Musik, og deels er der ingen Musik som betager dem saa vel, som Trommens.» (Aksdal, 1982.)

Særlig på Sør-Vestlandet holdt denne tradisjonen seg lenge, og det er fra dette distriktet vi har de eneste notepopptegnelse av trommeslåtter vi idag kjenner til. Johannes Sundvor (1871-1941) fra Os ved Bergen, gikk vintrene 1894-95 og 1896-97 den militære musikkskolen i Bergen, hvor han fikk utdanning både som trommeslager og hornblåser. Han var politimann i Bergen, men fikk interesse for den gamle trommetradisjonen. I åra 1915-1935 reiste han på fritida rundt i området mellom Sogn og Hardanger, og skreiv ned slåtter fra de siste gjenlevende tamburene der. Hadde det ikke vært for Sundvors store innsats, hadde sikkert også denne siste resten av trommeslåttene våre vært tapt for alltid.

Sundvors slåttesamling inneholder for det meste bryllupsslåtter i 6/8- og 2/4-takt. Dessuten finner vi reveljer og andre slåtter med militær tilknytning, og trommemarsjer slik vi kjenner fra buekorpstradisjonen i Bergen. En trommeslått består kort forklart av markerte enkeltslag, som utgjør temaet eller «melodien» i slåtten. Under dette ligger det så en virvel som en slags bordun-klang, på linje med f.eks. akkordstrengene på en langeleik. Og det finnes faktisk slåtter både i «dur» og «moll», eller «mjuk utførelse», som Sundvor kaller det. «Dei gamle slo mykje langsamare enn notildags. Og det var reint makalaust kor runde og tril-lande fine kvervlar dei slo. Di langsamare og likevel rund kvervel, di større kunst. Kver-

velen paa trumba er det same som bogestroket paa fela. Og ein verkeleg god kvervel krev ikkje berre god trumba, men kanskje like mykje eit nemt og godt øyra.» (Bjørndal, 1917. Waadeland, 1991, s. 84-85.)

Da Carl Haakon Waadeland's bok «Trommeslåtter – en trommeslagers skatte-kiste» kom ut, var det få også blant våre fremste folkemusikere som så på dette med slåtter på tromme som mer enn en artig kuriositet. Men gjennom denne boka fikk mange slagverkere ørene opp for at dette var musikk som både var interessant å forsøke seg på rent trommeteknisk, og en arv vi som trommeslagere absolutt burde gjøre vårt for å holde liv i. Etter hvert er det blitt mange av oss som spiller disse gamle slåttene i Sundvor-tradisjonen, og trommeslåtter blir igjen regnet med som en viktig del av norsk folkemusikk. I år er det til og med for første gang påmeldt «tamburer» til Landskappleiken!

Etter å ha studert dette materialet en tid, har jeg imidlertid gjort meg noen tanker om enkelte deler av Waadelands bok. Spesielt kapittelet «Slåtter i andre taktarter» har voldt meg mye hodebry. Her gjengir han Sundvors slåtter Nr. 18: Bryllupsslått fra Brekke (Roa) i Sogn, og Nr. 19: Dalaslått (Bryllupsslått fra Hålandsdalen) som begge er notert i 5/8-takt. Vi finner dessuten også slått Nr. 20: Sjuspringen, hvor det forekommer flere forskjellige taktarter i en og samme slåtten; 9/8, 7/8, 10/8 og 4/8-takt! (Waadeland, 1991, s. 69-77.) Kan det virkelig være riktig at det har vært spilt slåtter i 5/8-takt her i landet, og hvorfor har vi i så fall ikke andre eksempler på dette i norsk folkemusikk enn bare de 2 slåttene som er gjengitt her?

I vår folkemusikk forekommer det som kjent slåtter i 2-delt og 3-delt takt. Dessuten finner vi enkelte områder hvor springaren går i «udelt takt», hvilket nærmest kan forklares som ett taktslag i takta, og som ut fra tematikken kan oppfattes både som 2-delt og 3-delt, gjerne i samme slåtten. Sundvors område Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane er nettopp kjærneområdet for denne slåttetypen. (Aksdal og Nyhus, 1993, s. 113.) Dessuten har vi områder hvor det spilles slåtter

i «asymmetrisk takt», f.eks. polsen i Østerdalen og springaren i Telemark (Groven, s. 100), hvor taktslagene varierer i lengde etter et fast dialektisk mønster. Det er imidlertid lite trolig at slåttene i 5/8 kan tilskrives et forsøk fra Sundvor på å notere asymmetrisk springartakt, siden asymmetri ikke forekommer på Sør-Vestlandet.

Vi bør huske at folkemusikk er svært vanskelig, for ikke å si umulig å skrive ned helt eksakt med vårt notesystem. Skulle vi forsøke å få med alle nyansene i denne musikken, ville notebildet bli så komplisert at det ville være omtrent håpløst å spille den. Det vil derfor alltid høre med en muntlig overføring av tradisjonen. Notene blir mer som en huskelapp å regne, og den rette måten å framføre en slått på, lærer man seg bare ved å lytte til spillemenn med solid dialektisk bakgrunn. Det er ikke mulig å lese seg til den rette framførings-praksisen ut fra et notebilde.

De gamle originalnotene til Johannes Sundvor viser at han har arbeidet svært samvittighetsfullt med opptegnelsene. Problemene har vært mange, og Sundvor har gjort mange forsøk på enkelte slåtter før han kom fram til en form han fant brukbar. Notene er fulle av påtegninger om datoer for rettelser og opplysninger av forskjellig slag. Blant annet kan vi finne kommentarer som: «Kanhenda han enno ikkje er rett oppskreven i desse tvo taktane? (Bergen 12/5 1933)» «Denne takten er tilsatt av meg i 1917.» «Det ser ut som noko vantar her, men soleis slo han han.» «Fredrik Uggdal hev vore ein temmeleg god Tambur. No (1917) er det lite med honom, men eg kunde høyra (20/8 1917) at han hadde havt god Kvervel. Han var svært skjelvande i Hendnom, so det var vondt aa høyra kva han meinte paa Trumma.» Sagt på en annen måte, kan feilkildene ha vært mange, avhengig av hvor nøyaktig Sundvors informanter husket og kunne framføre slåttene.

En rettelse som i denne sammenheng er spesielt interessant, er at slått Nr. 18 i en tidligere utgave av Sundvor er notert i 3/4, men har fått påskriften «Skal vera 5/8 takt» før hele notebildet er blitt overstrøket (fra «Trumbaslåtter 2. samling

1921-1925»). Men på et NRK-opptak fra 1937, spiller Sundvor likevel denne slåtten som 3-delt, noe også Waadeland har kommentert. Hvordan han spilte Dala-slåtten er det ikke godt å ha noen formening om, ettersom den ikke er med blant de slåttene Sundvor spilte inn. Likevel er det rimelig å anta at også denne slåtten ble spilt med jevn puls i udelt takt. At den skal spilles som tydelig 5-delt, synes å være nokså usannsynlig. I så fall har vi her det *eneste* eksemplet på en 5-delt slått i norsk folkemusikk, så langt jeg har kunnet finne ut, noe som vil være en aldri så liten sensasjon om det viser seg å være riktig.

Sjuspring(ar)en ser ut til å ha voldt Sundvor særlig store problemer. Han har den etter «fleire Kjeldor», og har gjort flere forsøk på å notere denne spring-aren. En springar i Sundvors område spilles som sagt med jevn puls, og det synes derfor rart at Sundvor noterte den med alle de taktartsforandringene vi finner i boka til Waadeland. (Waadeland, 1991, s. 76-77.) Det har tydeligvis vært vanskelig for Sundvor å sette slåtten inn i et metrisk system. Etter å ha studert alle versjonene av Sjuspringen jeg har tilgjengelig, og andre nær beslektede slåtter i Sundvors samling, har jeg kommet fram til at slåtten trolig skal spilles i udelt takt, men nøyaktig hvordan slåtten opprinnelig har vært spilt, kan det herske delte meninger om. I Sundvors opptegnelser finnes også «Gamall brudlaups=slaatt fraa Samnanger og Haalandsdalen», som er notert i 9/8 og 18/8-takt, og som har fått Sundvors påskrift: «Vert slegen paa same vis nokorlunde som Sjuspringen.». Notasjonen vidner likevel om at slåtten skal spilles med fjerdedelpuls og i udelt takt.

Selvfølgelig kan det godt hende at tamburene improviserte lydarslåtter, og tok seg metriske friheter. Sjuspringar er imidlertid en bryllupsslått som også ble spilt på andre instrumenter – trolig en svært gammel dans med en magisk eller rituell funksjon. (Aksdal og Nyhus, 1991, s. 127.) Derfor finner jeg det igjen urimelig at ikke også denne slåtten skal spilles som springar i tradisjonell, udelt form.

De gamle tamburene hadde som regel fått sin trommeundervisning i det militære, i en skole som hadde sin opprinnelse i 1600-tallets trommeslagerlaug – «Basler Trommler Gilden», og den franske trommeundervisningen på Napoleon I.'s tid hadde stor innflytelse på utdanningen av trommeslagere også i de nordiske landene. (Olsson, 1985, s. 526.) Den franske reveljen er identisk med den sven-

ske, som igjen er identisk med slått Nr. 7b i boka til Waadeland: Den norske reveljen i dur.

Reveljen var lenge regnet for å være svært vanskelig å lære seg, og derfor ble reveljen skrevet i hva jeg i mangel av et bedre ord kaller «håndsettings-notasjon» for å lette innøvningen av den (Olsson, 1985, s. 528.), noe lignende «grepsnotasjon» for fele. Summerer man noteverdiene i hver takt slik den ble skrevet i denne notasjonsformen, ender vi opp med en 5-delt takt, selv om reveljen jo egentlig skal spilles som en marsj i 6/8.

Reveljen kan ha vært noe av det første Sundvor fikk lære i sin militære utdanning på tromme. Derfor må det ha vært naturlig for ham å notere slåttene han lærte med reveljen som utgangspunkt. Mange av slåttene hans spilles mer som 2/4 enn 6/8, men på grunn av håndsettingen på den underliggende virvelen, blir det lettere å forstå underdelingen om slåtten noteres i 6/8-takt. Derfor må vi kunne legge tilsvarende fortolkning til grunn også på andre av Sundvors opptegnelser, og med bruk av håndsettingsnotasjonen, kan Sundvor lett ha endt opp med en slått i 5/8-takt, eller en slått med flere taktarter som f.eks. Sju-springen.

Et annet eksempel finner vi i slått Nr. 15: Bryllupsslått fra Fusa. (Waadeland s. 60-61.) Denne er notert i 6/8-takt, mens den i Sundvors versjon fra 1918 er notert i 16/32, og hvor han ikke har notert den underliggende virvelen. Det er faktisk sjelden man finner virvelen notert i Sundvors noter, sikkert fordi underdelingen av virvelen gir seg selv ut fra tanken om en håndsettingsnotasjon. På denne måten blir utførelsen av slåtten minst like lettfattelig som i Waadelands versjon.

Jeg håper at en som kjenner vår norske folkemusikk bedre enn hva jeg gjør vil ta seg bryet med å undersøke dette nærmere. Ingen av oss som idag er forvaltere av trommeslått-tradisjonen er primært folkemusikere. Derfor kan vi lett ta notebildene for bokstavelig, uten at vi kjenner dansetradisjonen eller har fått noe av dette muntlig overlevert. Feiltolkninger kan naturligvis forekomme, og spesielt synd er det når f.eks. den nyutkomne læreboka «Fanitullen» med bakgrunn i Sundvors opptegnelser (og Waadelands bok?) ukritisk hevder at «Enkelte av trommeslåttene går også i for norsk folkemusikk ganske fremmede taktarter som 5/8, 7/8 eller 9/8.» (Aksdal og Nyhus, s. 64.) uten at man har funnet det nødvendig å undersøke påstanden nøye. Det er tross alt bare én eneste notekilde vi har å holde oss til, og uten å for-

ringe Sundvors innsats, er det likevel på flere måter et forholdsvis usikkert materiale til å trekke slutninger om hele trommeslått-tradisjonen.

Det har som vi veit blitt spilt tromme i mange andre deler av landet også, sikkert med andre slåtter og dialektiske forskjeller, noe vi har flere sikre kilder for. Likevel må det trolig finnes mange opplysninger om dette rundt om som vi i slagverkmiljøet ikke har kjennskap til. På et bilde av spillemannen Ola Jensson Myro (1817-1901) fra Ål i Hallingdal sitter han med ei tromme av den gamle, militære typen ved siden av seg, uten at bildeteksten gir opplysninger om han også kunne spille tromme. (Aksdal og Nyhus, 1993, s. 299.) Vi veit at tromma ble brukt i samspill med f.eks. fele: «Alleslags Danse kunde han (Kobi Spillemand). Ikke bare Reel og Springere, nei baade treottendedele og Feiere og Valser og Hamburger Skotsk i uendelig Mængde. Hans Ry var derfor grundfestet, og hvor Kobi ikke var med med Violen og Trommen og Triangelen, som hørte til, var der ikke den halve Moro.» (Bakka, 1980, s. 137) Men om tamburene også spilte til dans aleine, uten ledsagelse av andre instrumenter, og hva de i så fall spilte, det veit vi lite om.

Dersom noen av Spelemannsbladets lesere sitter inne med opplysninger av noe slag omkring dette med trommespill i norsk folkemusikk, vil det være av stor betydning for det videre arbeidet om de tar kontakt. For som Arne Bjørndal skriver: «Aa slaa trumba er gamal bondekunst, det med. ...og ein kulturfaktor som hev sitt verd og bør difyr heller ikkje gløy-mast.» (Bjørndal, 1917.)

* * *

Trykte kilder:

- Aksdal, Bjørn: Med Piber og Basuner, Skalmeye og Fiol. Musikkinstrumenter i Norge ca. 1600-1800. Tapir, Universitetet i Trondheim 1982.
- Aksdal, Bjørn og Nyhus, Svend: Fanitullen. Innføring i norsk og samisk folkemusikk. Universitetsforlaget A/S, Oslo 1993.
- Bakka, Egil, m.fl.: Dansetradisjonar frå Vest-Agder (Vest-Agder Ungdomslag, Rådet for folkemusikk og folkedans 1990).
- Bjørndal, Arne: Gamle trumbaslaattar – ogso ein lut av gamall bondekultur. Artikkel i Gula Tidende, 24.12. 1917.
- Groven, Eivind: Musikkstudiar, 3. Rytme skapt av dansen. Eivind Groven – Heidersskrift til 70-årsdagen 8. oktober 1971. Noregs Boklag, Oslo 1971.
- Olsson, Sture: Kroumata. Svensk Skolmusik AB, Gislaved, Sverige 1985.
- Sundvor, Johannes: Opptegnelser av norske trommeslåtter og -marsjer, 1915-1935.
- Waadeland, Carl Haakon: Trommeslåtter – en trommeslagers skattekiste. TIMA forlag, Trondheim 1991.